

Bài 9. HOẠT ĐỘNG SẢN XUẤT NÔNG NGHIỆP Ở ĐỚI NÓNG

I – MỤC TIÊU BÀI HỌC

1. Về kiến thức

HS cần :

– Nắm được các mối quan hệ giữa khí hậu với nông nghiệp và đất trồng, giữa khai thác đất đai với bảo vệ đất.

– Biết được một số cây trồng, vật nuôi ở các kiểu môi trường khác nhau của đới nóng.

2. Về kĩ năng

– Luyện tập cách mô tả hiện tượng địa lí qua tranh liên hoàn và củng cố thêm kĩ năng đọc ảnh địa lí cho HS.

– Rèn luyện kĩ năng phán đoán địa lí cho HS ở mức độ cao hơn về mối quan hệ giữa khí hậu với nông nghiệp và đất trồng, giữa khai thác với bảo vệ đất trồng.

II – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

1. Ở đới nóng, đất trồng và hoạt động sản xuất nông nghiệp có mối quan hệ chặt chẽ với khí hậu. GV cần làm rõ các mối quan hệ đó cùng với các biện pháp khắc phục các mặt tiêu cực của khí hậu đối với nông nghiệp và đất trồng.

2. Ở bài này, HS được làm quen với cách thể hiện *quá trình diễn biến* của một hiện tượng địa lí bằng một loạt tranh liên hoàn mà các em cần được luyện tập cách đọc. Đây cũng là một cách rèn luyện cho HS *tự hệ thống hoá kiến thức đã học* dưới sự hướng dẫn của GV, giúp cho HS khi vào đời có được cách diễn đạt một nội dung khoa học phức tạp bằng hình vẽ đơn giản và dễ hiểu. Kĩ năng này sẽ được rèn luyện thêm ở mức độ cao hơn, phức tạp hơn khi học về châu Âu trong học kì II.

3. Bài này đòi hỏi HS phải thao tác tư duy : phán đoán địa lí và tổng hợp địa lí trên cơ sở những kiến thức đã học về môi trường đới nóng.

4. Trọng tâm bài học : Mục 1. Bài tập trọng điểm : Bài tập 3.

III – CÁC PHƯƠNG TIỆN DẠY HỌC CẦN THIẾT

- Ảnh về xói mòn đất đai trên các sườn núi, về cây cao lương.
- Nếu trường ở vùng đồi núi, có thể tổ chức lớp học ngoài trời ở nơi có hiện tượng xói mòn đất hoặc đi tham quan thực tế trước khi học.

IV – GỢI Ý TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC BÀI GIẢNG

1. Lời giới thiệu

Trong phần giới thiệu, GV lưu ý HS đến đặc điểm khí hậu đới nóng là : Nắng nóng quanh năm và mưa nhiều, mưa tập trung vào chiều tối hay theo mùa. Những đặc điểm này tạo điều kiện thuận lợi cho cây trồng tăng trưởng quanh năm nhưng đất dễ xói mòn, cuốn trôi hết lớp đất màu trên mặt và sinh ra nhiều dịch bệnh, côn trùng hại cây trồng, vật nuôi.

2. Gợi ý dạy mục 1

Bước 1 : Yêu cầu HS nhắc lại các đặc điểm của khí hậu xích đạo, nhiệt đới và nhiệt đới gió mùa, tìm ra các đặc điểm chung của môi trường đới nóng là : nắng nóng quanh năm và mưa nhiều. Sau đó, GV đặt câu hỏi : Các đặc điểm này có ảnh hưởng đối với cây trồng và mùa vụ ra sao ? để HS thấy được ảnh hưởng của khí hậu đối với sản xuất nông nghiệp (cây trồng, mùa vụ,...) và tìm ví dụ minh họa.

Bước 2 : Cho HS quan sát, đọc biểu đồ nhiệt độ và lượng mưa và tìm mối quan hệ với hiện tượng xói mòn đất ở hình 9.2 (sườn đồi trơ trụi cây với các khe rãnh sâu). Tìm ra được mối quan hệ này là việc khó đối với HS lớp 7. Do đó, GV phải dẫn dắt HS bằng các câu hỏi nhỏ :

– Lớp mùn ở đới nóng thường không dày, nếu đất có độ dốc cao và mưa nhiều quanh năm thì điều gì sẽ xảy ra đối với lớp mùn này ?

– Nếu rừng cây trên vùng đồi núi ở đới nóng bị chặt phá hết và mưa nhiều như thế thì điều gì sẽ xảy ra ở vùng đồi núi ?

Từ các câu trả lời, GV dẫn dắt HS đi đến kết luận :

– Đất đai ở đới nóng rất dễ bị nước mưa cuốn trôi lớp đất màu hoặc xói mòn nếu không có cây cối che phủ.

– Cần thiết phải bảo vệ rừng và trồng rừng ở các vùng đồi núi.

Bước 3 : GV cùng HS trao đổi về các biện pháp đang được áp dụng để khắc phục những bất lợi do khí hậu gây ra cho môi trường nhiệt đới và

nhiệt đới gió mùa : làm thủy lợi, trồng cây che phủ đất, biện pháp chống thiên tai, bố trí mùa vụ cây trồng hợp lí, phòng trừ dịch bệnh hại cây trồng vật nuôi,...

3. Gợi ý dạy mục 2

Bước 1 : GV gọi một vài HS, yêu cầu nêu tên các cây lương thực và hoa màu chủ yếu ở đồng bằng và vùng núi nước ta và giải thích tại sao khoai lang lại trồng ở đồng bằng, sắn (khoai mì) lại trồng ở vùng đồi núi, trong khi lúa nước lại trồng ở khắp nơi...

GV nên gợi ý HS vận dụng mối quan hệ giữa nông nghiệp, đất trồng với khí hậu vừa học ở mục 1 để lí giải vấn đề này.

Bước 2 : GV trình bày thêm về cây cao lương (còn gọi là lúa miến, bo bo) là cây lương thực thích nghi với khí hậu khô nóng. Hiện nay, cao lương vẫn là cây lương thực nuôi sống hàng triệu người ở châu Phi, Ấn Độ và Trung Quốc.

Cuối cùng, GV tổng kết lại các loại cây lương thực ở đới nóng phù hợp với các kiểu khí hậu và đất trồng.

Bước 3 : GV yêu cầu HS nêu tên các cây công nghiệp được trồng nhiều ở nước ta. Khi HS trả lời, GV ghi lên bảng.

Cuối cùng, đối với từng cây công nghiệp nhiệt đới, GV trình bày và ghi tên những nước trồng nhiều để từ đó giúp cho HS nhận biết :

– Đó là cây công nghiệp trồng phổ biến ở đới nóng.

– Cây công nghiệp ở đới nóng rất phong phú (GV có thể nêu thêm một số cây khác như chè, ca cao,... để chứng minh).

Bước 4 : GV gọi một HS đọc đoạn "Chăn nuôi ở đới nóng ... đông dân cư" và yêu cầu HS cho biết trâu bò – cừu dê – lợn (heo) – gia cầm ở đới nóng được chăn nuôi ở đâu ? Vì sao ? (liên hệ với địa phương).

V – GỢI Ý TRẢ LỜI CÂU HỎI VÀ BÀI TẬP CUỐI BÀI

Câu hỏi 1 yêu cầu HS nêu được những thuận lợi và khó khăn đối với sản xuất nông nghiệp ở môi trường xích đạo ẩm :

– Thuận lợi : mưa nhiều, nắng nhiều quanh năm nên có thể nuôi trồng nhiều loại cây, con quanh năm và trồng xen canh nhiều loại cây.

– Khó khăn : nóng ẩm quanh năm là điều kiện tốt cho nấm mốc, côn trùng phát triển, gây hại cho cây trồng và gia súc.

Câu hỏi 2 yêu cầu HS nêu được những biện pháp chính trong sản xuất nông nghiệp để khắc phục những khó khăn do khí hậu nhiệt đới gió mùa gây ra (mưa tập trung theo mùa dễ gây lũ lụt, xói mòn đất đai, mùa khô kéo dài dễ gây hạn hán) :

– Phát triển thủy lợi và trồng cây che phủ đất.

– Chú ý đến tính chặt chẽ của mùa vụ và có những biện pháp phòng chống thiên tai (lũ lụt, hạn hán,...).

Bài tập 3 nhằm vừa củng cố kiến thức ở mục 1, vừa rèn luyện kỹ năng mô tả hiện tượng địa lí qua tranh vẽ :

– Rừng rậm nếu bị chặt hạ làm nương rẫy, nước mưa sẽ cuốn trôi lớp đất màu.

– Nếu không có cây cối che phủ, đất sẽ tiếp tục bị xói mòn và cây cối không mọc lên được.

Câu hỏi 4 yêu cầu HS nêu được :

– Các cây lương thực của đới nóng và sự phân bố của chúng trong các kiểu môi trường khác nhau trên thế giới.

– Các cây công nghiệp chủ yếu của đới nóng và những vùng phân bố của chúng trên thế giới.

Trong trường hợp HS nêu thêm được các cây lương thực hoặc cây công nghiệp khác không có trong bài, nêu được vùng phân bố và giải thích được sự phân bố thì GV nên cho thêm điểm để khuyến khích.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- *Tim hiểu Trái Đất và loài Người* – Nguyễn Hữu Danh – NXB Giáo dục, 2001 (trang 114, 119 và 120).